

ROMSICS GERGELY

A MAGYAR KÜLPOLITIKA ÚTKERESÉSE, 1919–1923

■ Az Osztrák–Magyar Monarchia 1918. október végi felbomlása következtében Magyarország nemcsak gazdasági, hanem külpolitikai szempontból is gyökeresen új helyzetbe került. Egy markánsan német orientációjú európai középhatalom meghatározó komponenséből egyik pillanatról a másikra szövetséges nélküli kisállammá vált. Ehhez járultak a készülő békeszerződés drasztikus területi előírásai, amelyek a Tanácsköztársaság vezetésének küldött ún. Clemenceau-jegyzékekből 1919 júniusában lényegében mindenki számára ismertté váltak.¹ Mindezek következtében nem meglepő, sőt inkább természetes, hogy a magyar külpolitika 1919 augusztusától 1921 nyaráig a kísérletezés és az útkeresés jegyében alakult, s a konszolidáció felé haladó világos külpolitikai orientáció jelei csak 1921 és 1923 között kezdtek mutatkozni.

A próbálkozások sora 1919 augusztusában az olasz támogatással elérni remélt román–magyar kiegyezési kísérlettel indult, ám alig néhány hónap leforgása alatt napirendre került a brit orientáció, majd 1920 tavaszától kezdve a francia–magyar megállapodás lehetősége is. Eközben a magyar diplomácia a hagyományos lengyel–magyar barátságra építve Varsóval is szorosabbra igyekezett fűzni a szálakat. Az an-

[Bethlen] egyszerre igényelte, hogy ellenőrzése alá vonja a titkos és nyilvános revizionista szervezeteket, s hogy ezek formálisan mégis eltávolodjanak a hivatalos magyar kormányzattól.

tanthatalmakhoz való közeledés alternatívájaként ugyanakkor újra és újra felbukkantak a német jobboldallal és különböző német katonai körökkel való együttműködés tervei, amelyek a versailles-i területi elrendezés teljes felborítását tervezték. Bár a közös „célpontja” ezeknek általában Csehszlovákia volt, 1921 elejétől csehszlovák–magyar tárgyalások is zajlottak, amelyeknek egyik célja a gazdasági együttműködés, a másik a határmenti magyar területek egy részének tárgyalásos úton történő visszaszerzése volt.

Az eltérő irányú és realitású külpolitikai kísérletek sorozatát egyszerre szemlélve szembetűnő, hogy a legtöbb esetben azonos logika mentén bontakoztak ki. Diplomáciánk felajánlott valamilyen – összeurópai vagy nagyhatalmi, szomszédállami – nézőpontból a magyar döntéshozók által értékesnek vélt „szolgálatot” a kiszemelt partner részére, ám ez a partner jellemzően kisebb súlyt tulajdonított a magyar ajánlat elfogadása révén elérhető előnyöknek, mint az ajánlattal együtt benyújtott „számlának”. Más szavakkal: Magyarország nem tudott annyit kínálni, amennyit kért – még ha Budapestről ez másképp is tűnt. Sok esetben kifejezetten azt segítette elő a magyar aktivizmus, hogy más országok egymás közötti vitáikban nagyvonalúbbak legyenek egymással. Ez nem azért alakult így, mert a magyar vezetők telhetetlennek mutatkoztak. A korszakban az integrális revízió terve nem került elő a hivatalos kapcsolatokban. Minden alkalommal részleges határmódosításokról, illetve – Erdély esetében – Románián belüli megoldásokról volt szó. Mégis, két okból minden magyar ajánlat túlságosan drágának tűnt.

Az egyik ok abban állt, hogy a magyar fél a kialakuló új kontinentális és közép-európai rend nyerteseitől várt engedményeket. Tehát az új *status quo* revíziójából indultak ki, míg a győztesek és kisállami szövetségeik épp csak megalkották ezt a rendet, s az azonnali összeomlás veszélyeinek az elhárítására törekedtek. Ezért aztán a magyar igények, akár csak az egyik vagy másik állam megnyerésére vonatkozó kísérletek jóval magasabb árnak tűntek a győztesek szemében, mint Budapest remélte. Magyarország csak a versailles-i rendet elfogadva számíthatott jóindulatra (legalábbis a nagyhatalmak részéről), de ennek érdekében éppen legfontosabb céljairól kellett volna bizonytalan időre lemondania.

A második ok némileg összetettebb. Megértéséhez figyelembe kell vennünk, hogy a külpolitika szereplői lépéseik hosszabb távú következményeivel is számot vetnek – annál inkább, minél kevésbé ég a lábuk alatt a talaj. Nem véletlen, hogy Magyarország mozgástere a legnagyobb nemzetközi válság idején – a lengyelországi szovjet-orosz offenzíva csúcspontján, 1920 nyarán – volt a legnagyobb. Amikor azonban hasonlóan akut válság nem fenyegette a fennálló rendet, a *status quo* védelmezői is másképp gondolkodtak. Nemcsak azt mérlegelték, hogy jogosak-e Magyarország igényei, de azt is, hogy elfogadásuk nem járul-e hozzá egy önállóbb és erősebb, ám nem kevésbé revánsvágy által fűtött állam jövőbeli megerősödéséhez. Bizalom hiányában kedvezőbb egy ellenséges, de

gyenge szomszéd, mint egy akár kevésbé ellenséges, de akaratát jobban érvényesíteni tudó ország a határ túloldalán. Az utódállamok és Magyarország között pedig valódi bizalom nem létezett. Folyhattak tárgyalások kölcsönös előnyökről, elsősorban gazdaságdiplomáciai téren, de a régiós szereplők mindvégig a relatív hatalomeloszlás Budapest számára kedvezőtlen arányának fenntartását tartották a legfontosabbnak. Ehhez hozzájárulhattak a titkos kalandorakciók minduntalan kiszivárgó tervei is, de a jelenség gyökerei ennél mélyebben húzódtak: a fő cél a három utódállam számára a *status quo* megőrzése volt és maradt. Ezért csak olyan együttműködésben voltak érdekeltek, amely nem vonja magával Magyarország relatív megerősödését. Az ilyen megállapodások viszont a magyar vezetést nem elégíthették ki.

A magyar külpolitika invenciózusan, bár kapkodva viszonyult ehhez az 1919 őszére többé-kevésbé már kialakult helyzethez. Erőforrásainak gyengesége miatt kényszeríteni nem volt képes partnereit, számukra megfelelő ajánlatot pedig a fentebb bemutatott okokból nem tehetett. 1921 nyarától az új miniszterelnök, Bethlen István vezetésével bontakozott ki fokozatosan az az egységesített külpolitika, amely leszámolt az ábrándokkal, a gyenge magyar államiségen belül kialakult hatalmi központok versengő, párhuzamos diplomáciájával, és a helyzet érdemi megváltozásáig a beilleszkedés elvét tette irányadóvá. A revízió, méghozzá a minél nagyobb arányú revízió gondolata körül felépült stratégiai célrendszer azonban ekkor sem változott meg.

Az 1919 őszi iránykeresés még az ezt követő évek korlátozott mozgásterével összevetve is igen kedvezőtlen feltételek mellett indult meg. Augusztusban eredménytelen megbeszélések folytak Budapesten a román kormány megbízottjával, Constantin Diamandival és Iuliu Maniu erdélyi román vezető nagybátyjával, Erdélyi Jánossal. Ezek pozitív végkifejlete egy Olaszország védernyője alatt megvalósuló román–magyar különbéke lehetett volna, azonban hamarosan kiderült: a magyar fél számára fontos területi és kisebbségvédelmi és autonómiaigényeket a román kormány nem kívánja kielégíteni. Román nemzeti nézőpontból ez az ár túl nagy lett volna. Így sem a perszónalunió, sem a gazdasági, sem az Olaszországgal kiegészülve létrehozandó politikai szövetség elképzelése nem került elérhető közelségbe.²

Az epizód ugyanakkor rávilágított egy a következő években többször megismétlődő dinamikára: amikor Magyarország megpróbálkozott egy partnerországgal előnyös megállapodást kötni, valamely másik érintett szereplő követelésekkel vagy engedményekkel fordult a kiszemelt partner felé. 1919 kora őszén ez a békekonferenciát és elsősorban a brit diplomáciát jelentette, valamint utóbb Csehszlovákiát, amely hajlandónak mutatkozott a Kárpátalja és Máramaros körüli határviták rendezésére.³ Az eleve kevés eséllyel folyó egyeztetések során Budapest így olyan licitversenybe került, amelyben nem győzhetett. Az sem utoljára fordult elő, hogy a tárgyalópartner több vasat tartott a tűzben: a tárgyalásokkal pár-

huzamosan Diamandi a szövetséges hatalmak előtt Magyarország mód-szeres kifosztásának a jogossága mellett érvelt, s hogy a Romániába szállított értékek nem számíthatnak bele a háborús jóvátételbe. A tárgyalások elhúzása így a különutas román „kárpótlási politika” opcióit is javította.⁴

1919 őszén és telén, a román tárgyalások elhúzódó utójátékával párhuzamosan, a magyar katonai és szélsőjobboldali körök által támogatott szubverzív „akciók” szervezése képezte a külpolitika másik fő irányát. Ez a láthatatlannak szánt, de a győztes hatalmak és az utódállamok előtt is számos részletében ismert kísérlet a még meg sem szilárdult új dunai rend felborítására Romániát érintette a legkevésbé. Bár Horthy Miklós híres, 1919. októberi külpolitikai memoranduma utóbbi szomszéd államot határozta meg a legfőbb ellenségként, a tényleges erőfeszítések nem Bukarest ellen irányultak.⁵ Az utódállamok közül Románia látszott a leginkább kohézívnek, s „felrobbantása” nem tűnt rövid távon megvalósíthatónak. A mesterséges áldemokráciának tartott Csehszlovákia szétzúzását ugyanakkor nagyon is elérhetőnek tartotta számos – s korántsem csak szélsőséges – politikus. Az augusztustól kezdve tervezett, elsősorban a hadvezetőség által irányított „tót akció” mellett legkésőbb szeptembertől horvát szeparatistákkal is tárgyalások folytak, először a siófoki fővezérség, majd a külügyminisztérium által delegált kapcsolattartók révén.⁶ Bár az elsősorban olasz támogatással működő horvát tiszti hálózattal fenntartott kapcsolatok minden részlete nem ismert, az epizód jelzi: az olasz orientáció tovább élt, s a jugoszláv diplomáciával fenntartott rendezett viszony, a szeptemberben aláírt kereskedelmi szerződés dacára, nem jelentette a kapcsolatok valódi rendezését. Amikor 1919. november végén a határon fegyveres összetűzésre került sor, a magyar–jugoszláv viszony is újra megfagyott.⁷

A külpolitikai konszolidációs szándék első jelei 1919 decemberében mutatkoztak. Ekként értékelendő, hogy a „tót akció” elhalasztásra került, és pontosabb, valószerűbb hangulatjelentések alapján a magyar politikai vezetés korrigálta korábbi, vágyvezérelt – sokszor az önjelölt „felkelővezérek” által táplált – elképzeléseit a szlovákiai elégedetlenségről és a csehellenes érzelmek elterjedtségéről.⁸ A Friedrich-kormányt november végén váltó Huszár-kabinet pedig elődje legitimista és románbarát örökségétől megszabadulva fordulhatott a mindkét – egymással belső harcot is folytató – irányzatra rosszállással tekintő brit kormány felé.

Az 1919 végén körvonalazódó brit orientáció a magyar politika olyan természetes fejleményének tekinthető, amelyet a hazai elitek önképe, a brit liberális és konzervatív establishment egyes tagjainak relatív jóindulata és a brit külpolitika érdekvezéreltségébe vetett hit motivált. A London felé tett fordulatot a brit orientációtól háború előtti kapcsolatai révén is belpolitikai súlyának növekedését váró Apponyi Albert képviselte legkövetkezetesebben, aki már 1918 decemberében felhívta a figyelmet, hogy a magyarokat Berlin karjaiba hajtó, korlátlan francia hegemonia

Nagy-Britanniának sem érdeke, ezért részéről bizonyos megértésre lehet számítani a magyar békecélok vonatkozásában.⁹ Apponyi helyzetértékelésében volt igazság, és az is kétségtelen, hogy a londoni Parlamentben leghatározottabban az a James Bryce őrgróf tört lándzsát 1920 elején a magyar nézőpont megismerésének szükségessége mellett, aki már az 1914 előtti időszakban, az Interparlamentáris Unióban együtt dolgozott Apponyival.¹⁰ Szintén ismert, hogy 1919 végén a londoni csehszlovák megbízott a közhangulat veszélyes magyarbarátságáról is küldött jelentéseket.¹¹ A brit orientációval való kísérletezés 1919 őszén az adott körülmények között reálpolitikai szempontból a viszonylag legkedvezőbb opciónak tűnt – a bezárkózó Egyesült Államok, az ellenségesnek ítélt Franciaország és a gyengének tartott, mégis az irreális román kiegyezést szorgalmazó Olaszország mellett.

A brit kormány azonban összetett megfontolások eredőjeként foglalt állást – amikor egyáltalán állást foglalt – a számára másodrendű kérdésekben. Ez lényegében kudarcra ítélte a magyar kísérletet, amely azt célozta, hogy *de facto* szövetségesként – méltányosabb elbírálás fejében – Magyarország akadályozza meg mind a kelet-közép-európai francia hegemonia kiteljesedését, mind egy német vezetésű „revansblokk” létrejöttét. A külügyminisztérium szakértői kara és vezetői – a brit hagyományoknak megfelelően – nem reagáltak a parlamenti politika és a közhangulat hullámzásaira, hanem kitartottak az utódállamokat támogató irányvonaluk mellett.¹² Lloyd George miniszterelnök fő célja a békemű lezárása és Németország sakkban tartása volt. Ennek a törekvésnek részét képezte Franciaország kontinentális hatalmának elismerése is.¹³ A többpárti parlamenti „ellenzék”, amely a magyar érdekek védelmében felemelte szavát, szintén nem a Budapesten elképzelt elvek mentén tette ezt. Az 1919 decembere és 1920 márciusa között elhangzott parlamenti felszólalások tanulmányozásából az rajzolódik ki, hogy elsősorban azok a brit képviselők és lordok (mindenekelőtt Bryce őrgróf, Lord Newton és Samuel Hoare, a leendő Templewood őrgróf) emelték fel szavukat, akik egyfelől élesen szocializmusellenesek voltak, másrészt erősen hittek a szabadkereskedelem brit hagyományában, s bíztak a Népszövetség égisze alatt felépíthető új Európában.¹⁴ Felszólalásaik nem a magyar politika céljait követték: elgondolásaik között sem a béketervezet területi kérdéseinek újratárgyalása, sem a magyar hadsereg felfegyverzése nem szerepelt kiemelt helyen. Mindössze arról kívántak gondoskodni, hogy Magyarország visszakapja a román megszállás által korlátozott szuverenitását, brit misszió vizsgálja ki a romániai kisebbségi jogok érvényesülését, s Magyarország mielőbb bekapcsolódhasson a nemzetközi kereskedelemben. Valódi érdekközösség a fő célkitűzések vonatkozásában tehát nem létezett. Utóbb a szintén anglofil Teleki Pál panaszkodott fel, hogy pusztán kényszerből fordult 1920-ban a franciák felé, miután láthatóvá vált: Londont a magyar kérdés nem érdekli valójában.¹⁵

Az 1919 végi folyamatok konszolidációs jellege kétségtelen volt, ám ezek sem tartósak, sem teljes körűnek nem bizonyultak. 1920 tavaszán párhuzamosan ment végbe a hivatalos magyar külpolitika fordulata, és kapott új dimenziót a „titkos” diplomácia, amelyet nem annyira a külügy bonyolított, mint inkább a kormányzó környezetéhez tartozó tisztek és egyes társadalmi, részben titkos szervezetek vezetői. A két irányzat a hagyományos értelmezés szerint egymással éles ellentétben állt. Míg ez sok szempontból feltétlenül igaz, egyes levéltári dokumentumok azt mutatják, hogy a külpolitikai orientáció e két irányzata nemcsak párhuzamosan, de némileg egymásra is hatva létezett: a német irányvétel gyakran jobboldali radikális szószólóinak pozícióit egyes francia vezérkari körök is erősíthették nem hivatalos megnyilatkozásaikkal. A transznacionális szélsőjobboldali együttműködés ugyanis francia érdekként is megjelenhetett, amennyiben kizárta volna a Weimari Köztársaság egyes jobboldali körei által mérlegelt német–szovjet közeledés lehetőségét.¹⁶

Amikor 1920 elején Clemenceau miniszterelnök – az elbukott elnöki előválasztást követően – lemondott, a jobbközép kormánykoalíció nála kompromisszumkészebbnek ítélt, eltérő hátterű tagjai vették át Franciaország irányítását. Rövidesen váratlan – már-már gyanúsán pozitív – fordulat történt: a magyar békedelegációhoz a francia összekötő tiszt két magyar civilt vezetett, akik előzőleg már a Külügyminisztérium második emberével, Maurice Paléologue vezértitkárral is tárgyalhattak. A magyar delegátusok rövidesen felismerték: a háttérben egy jelentős francia cégcsoport a magyar közlekedési infrastruktúra feletti ellenőrzés fejében igyekszik a kormányt meggyőzni, hogy megértőbb legyen Magyarországgal szemben, s inkább integrálja hegemonikus rendjébe, semmint elidegenítse attól. A gazdasági dimenzió a közvetítők – Halmos Károly és Semsey Andor –, valamint az ajánlatban érdekelt Schneider-Creusot cégcsoport képviselője szerint az a terület lehetett volna, ahol mód nyílik Magyarország olyan támogatására, amely a békeművet nem ássa alá, sőt inkább stabilizálja azt.¹⁷

A francia orientáció gazdasági és diplomáciai dimenzióját legújabbban Zeidler Miklós részletekbe menően rekonstruálta.¹⁸ Tolmácsolásából kiviláglik, hogy a magyar fél ezúttal is olyan területi és politikai igényeket – a határ menti magyar többségű területek, valamint Északkelet-Szlovákia és Kárpátalja visszaadása mellett népszavazás Burgenlandban és a Délvidéken, valamint területi autonómia az erdélyi magyaroknak – támasztott, amelyeket Franciaország nem elégíthetett ki. Egyfelől nagyhatalmi és kisállami szövetségesei azonnal ösztűz alá vették, arra szorítva a Quai d’Orsay irányítóit, hogy csak olyan korlátozott vállalásokat tegyenek, amelyek a béke alapvető vonatkozásait nem írják felül.¹⁹ Másfelől a francia diplomácia saját kelet-közép-európai hegemonikus vállalkozását nem volt hajlandó lerombolni Magyarország megnyerésének érdekében. A francia kísérlet visszatekintve is komolyként értékelendő, ám célja nem a szövetségkeresés, hanem éppen a már felépített szövetség kiegé-

szítése és megerősítése volt. Franciaország új miniszterelnöke, Alexandre Millerand azt igyekezett megtudni, hogy néhány politikai gesztus és komoly gazdasági befektetések árán a francia orientációjú regionális tömbbe beilleszthetőnek bizonyul-e a gyenge, de földrajzilag kulcspozíciót elfoglaló legyőzött Magyarország. Engedményt tenni csak a francia regionális konstrukció veszélyeztetése nélkül érte meg tennie, ügyelve arra, hogy a regionális szövetségeket ne idegenítse el.²⁰ Utóbbiaknak viszont éppen az volt érdeke, hogy meggyőzzék Párizst: valóban hajlandók elfordulni tőle, ha a magyar igényekkel szemben nagyobb előzékenységet tanúsít. Világossá tették, hogy újonnan nyert területeik nem bocsáthatók áruba, s ezt alátámasztandó 1920 augusztusában csehszlovák–jugoszláv szövetség jött létre, melyet kellenül ugyan, de a nyugati nagyhatalmak is tudomásul vettek. Magyarország nem nyert semmit, míg Prága és Belgrád egymásra találva növelte mozgásterét saját patrónushatalmukkal szemben.²¹

A magyar helyzet paradoxonját az 1920 késő nyári események mutatták meg legtisztábban. A Vörös Hadsereg Varsó felé közeledett, és lehetségesnek tűnt, hogy a francia keleti politika legfontosabb bástyája, az új, polgári Lengyelország azelőtt megsemmisül, hogy konszolidálódhatott volna. Ebben a helyzetben Teleki Pál miniszterelnök két elképzelésre koncentrált. Az egyik a szintén fenyegetett Romániával való megegyezés volt, mérsékelt területi korrekciók és Erdély autonómiája biztosítása fejében. Így egy lengyel–magyar–román szövetség szállt volna szembe a Vörös Hadsereggel, melynek realitását – és a magyar felajánlás értékét – növelte, hogy Beneš érdektelenséget deklarált a lengyel–szovjet–orosz-konfliktusban.²² A másik, talán még ennél is fontosabb javaslat a magyar hadsereg azonnali felfegyverzésére és Kárpátalján keresztül történő frontra vezénylésére vonatkozott. A francia döntéshozók – a „renitensnek” számító Pierre Henri Desticker tábornok kivételével – azonban elzárkóztak a magyar követelések támogatásától.²³ A magyar segítséget igényelték, de hadianyag-szállítások formájában csupán. Bár Teleki még arra is hajlandónak mutatkozott, hogy közös antantparancsnokság alá helyezze a magyar egységeket, ezúttal sem sikerült megegyezni.²⁴

Ezek a fordulatok együttesen azt jelzik, hogy a magyar igények elfogadásához akkora válságra lett volna szükség, amely a párizsi békekonferencián született kelet-európai rendezést lényegében megsemmisítette volna. Ameddig az új Európa állt – akárha ingatag lábakon is –, ehhez nem volt meg a kellő politikai akarat. Magyarország Franciaország számára még krízis idején sem tudott eleget kínálni. A fennmaradásáért küzdő, „baráti” Lengyelország is Prága és Bukarest felé tekintett inkább. Utóbbiakkal a magyar igények képviselője nélkül lényegesen könnyebbé vált a megegyezés. A magyar diplomaták által előkészített titkos lengyel–magyar szövetségi szerződés minden jel szerint aláíratlan maradt 1920-ban.²⁵

A bolsevikellenes intervenciók terv egyik következménye volt a szubverzív külpolitika felelevenítése, ezúttal már német csoportokkal együtt-

működve. A revizionista német külpolitikai gondolkodásnak ekkor két ága is létezett. A köztársaságot feltételesen elfogadó jobbszárny Berlinben a szovjet-orosz hatalommal való megegyezésre törekedett volna, megsemmisítve Lengyelországot, a francia szövetségi rendszer keleti pillérét. A köztársaságellenes szélsőjobb Gustav von Kahr bajor miniszterelnök és Erich von Ludendorff tábornagy vezetésével egy osztrák puccs és Csehszlovákia felbomlasztása révén hatalmas jobboldali tömböt kívántak létrehozni Közép-Európában. Ez a blokk aztán a „fehér” Oroszország győzelemre segítségével alapvetően megváltoztatta volna a kontinentális egyensúlyt.²⁶

Ez utóbbi megközelítés messzemenően kompatibilis volt a magyar szélsőjobboldali körök és bizonyos mértékig még a konzervatív *mainstream* csoportok gondolkodásával is. Horthy Miklós, aki ha nem is tartozott a külpolitika napi alakítói közé, de későbbi passzív szerepébe sem vult még vissza, maga is támogatta a Csehszlovákia megsemmisítésével kecsegtető elképzelést. Kétségtelen, hogy a leginkább konspiratív dimenzió a magyar kormány kihagyásával, Prónay Pál és más szélsőségesek, a MOVE és az ÉME közreműködésével öltött alakot.²⁷ Ám fontos rögzíteni, hogy a hivatalos magyar külpolitika is kísérletezett a délnémet orientációval. Horthy elsősorban a bajor kormányral kívánt tárgyalni, ahová Janky Béla vezérkari alezredes és Woraciczky Olivér gróf is megbeszélésekre utazott ekkor. Mi több, Láng Boldizsár ezredes Párizsból arról számolt be, hogy ez a fajta átalakulás egyes francia vezérkari körök támogatását is bírná, mivel Bajorországot leválasztaná Berlinről, és egy bajor-osztrák-magyar korridor nyílhatna Lengyelország és Románia felé.²⁸

A „fehér internacionáléra” vonatkozó tervezés azonban éppannyira irreálisnak bizonyult, mint a párhuzamosan napirendre került francia orientáció. Egyfelől nem maradhatott titokban, másfelől – különösen az augusztusi lengyel győzelem nyomán – nem volt várható, hogy az antant passzívan nézi végig az államcsínyek és inváziók sorát. A tervezés ennek ellenére tovább folyt, s a régi felvidéki területek lengyel-magyar kettős csapás, illetve egy szlovák „légió” bevetése révén történő megszerzése is napirenden maradt.²⁹

1921 elejére a világháború utáni magyar külpolitika első korszaka csődszerű véget ért. Nagy-Britannia részéről érdemi támogatásra nem volt kilátás – leszámítva a brit gazdasági érdekeket és egyes nemzetközi pacifista elvekért történő kiállásokat. A francia kísérlet kudarccal ért véget, melyet éppen a regionális szövetséges, Lengyelország helyzetének javulása pecsételt meg. Nem volt többé megmentendő állam, s így a Magyarország helyzetének javításához fűződő francia érdekek is gyengültek. A magyar manőverezés ráadásul a csehszlovák diplomáciát is aktivizálta, s az év végére a jugoszláv-csehszlovák védelmi szerződés mellett immár a lengyel és román fél részéről is legalább részleges fogadókészség mutatkozott egy prágai vezetésű regionális kollektív biztonsági tömb iránt.³⁰ A budapesti diplomácia francia nyitása is közrejátszhatott abban,

hogy az 1919-es prágai befolyásszerző kísérletének kudarcá óta legkövetkezetesebben hungarofil nagyhatalom, Olaszország 1920. november 12-én az „ősellenség” Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal megkötötte a területi kérdéseket szabályozó rapallói szerződést. Ez azt jelentette, hogy a versailles-i békerendszer déli irányú fellazítása is lekerült a napirendről, egyben Jugoszlávia sem volt többé érdekelt a magyar fél megnyerésében. Az elszigetelődés azáltal vált teljessé, hogy Teleki kormánya hónapokon át nem bocsátotta vitára a békeszerződést. A ratifikálásra végül 1920. november 13-án került sor, a becikkelyezésre azonban csak a következő év júliusában.³¹ A több hónapos halogatásnak a presztízsköltsége úgy volt magas, hogy semmiféle hasznot nem hozott. Újrakezdésre volt szükség.

A Teleki-kormány külügyminiszterei minden esetben a magyar politikai spektrum együttműködésre nyitott, a régi diplomáciai hagyományokat becsülő szegmenséből érkeztek.³² Teleki saját kormánya első külügyminisztereként a régi, érdekvezérelt diplomáciai hagyományokat és a belpolitikai, valamint elvi szempontokat egyaránt mérlegelte tevékenysége során. Utódja, Csáky Imre úgy ítélte meg: a külpolitikában most a diplomáciai rugalmasság a legfontosabb, majd az 1921 elején örökébe lépő Gratz Gusztáv vezénylete alatt folytatódott a Dísz tér fordulata a nemzetközi együttműködés felé.³³ 1920 végén sikerült rábírní Horthy kormányzót, hogy egykori bizalmasának, Prónay Pálnak Csehszlovákia elleni, karácsonyra tervezett katonai műveletét megtiltsa.³⁴ Ez megnyitotta az utat a magyar–cseh kapcsolatok normalizálása felé.

Az európai beilleszkedés leglátványosabb gesztusát az 1921 márciusában, Bruckban lezajlott csehszlovák–magyar tárgyalás jelentette, ahol a Teleki és Gratz vezette magyar delegáció Beneš külügyminiszterrel folytatott eszmecsereét. A tárgyalások fogadtatása a diplomáciai közvéleményben univerzálisan pozitív volt, ám ezek egyben azt is sugallták, hogy a fő ellenségével tárgyaló, vélhetően megtört és kiéhezett, nemzetközi hitelre szoruló Magyarország készen áll az európai rendbe való beilleszkedésre, s így a magyar tárgyalási pozíciókat rövid távon inkább tovább gyengítették. Ezt a benyomást erősítette, hogy a magyar fél akkor sem állt el a tárgyalásoktól, amikor kiderült: Beneš a magyar szempontból értelemszerűen legfontosabbnak számító területi kérdésekről nem kíván érdemben tárgyalni. Pontosabban: a lehető legkisebb terület átadására sem hajlandó.³⁵

A beilleszkedés hosszabb távon presztízsnövekedést, rövidebb távon gazdasági előnyöket ígérő folyamata a megindulása után váratlan válságba került. Bár IV. Károly volt magyar király és osztrák császár 1920 során több csatornán keresztül is jelezte visszatérési szándékát, a meglepetés erejével hatott március 27-én megkezdett kísérlete az államfői hatalom tárgyalásos úton történő megragadására.³⁶ Beneš egy pillanat alatt megfélemedezett „Bruck szelleméről”, és azonnal Magyarország újbóli elszigetelésére, a kisantant formális kereteinek megszilárdítására igyekezett felhasználni a helyzetet. Törekvése a következő hónapokban sikerrel is járt:

áprilisban Románia és Csehország, majd júniusban Románia és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság között jött létre formális védelmi szerződés Magyarországgal szemben. Ezzel kialakult a Magyarország mozgásterét tartósan korlátozó kisantant. Ugyanekkor azonban a magyar diplomácia is learathatta konstruktivitásának első gyümölcseit. A nagyhatalmak érezhető jóindulattal viszonyultak a nehéz helyzetben manőverező magyar vezetéshez, amint megbizonyosodtak arról, hogy nem a kormány támogatásával került sor Károly visszatérésére.³⁷

A királyválság nyomán lemondott Teleki Pál helyére 1921 áprilisában Bethlen István lépett. Bethlen határozottan az új európai rendbe történő beilleszkedés irányába indulva már májusban kérte Magyarország felvételét a Népszövetségbe, egyúttal megkezdte tartósan bizonyuló helyzetértékelésén alapuló külpolitikája kivitelezését. Eszerint az ország lehetőségei elsősorban Németország erejétől és nemzetközi céljaitól, másodsorban Nagy-Britannia regionális terveitől függenek.³⁸ Hajlandó volt Telekinél határozottabban fellépni a német szélsőjobboldali ügynökökkel szemben.³⁹ Ám ennél sokkal nagyobb horderejű változtatásra is felkészült: egyszerre igényelte, hogy ellenőrzése alá vonja a titkos és nyilvános revizionista szervezeteket, s hogy ezek formálisan mégis eltávolodjanak a hivatalos magyar kormányzattól. Első lépésben a propaganda egységesítését és fokozottabb ellenőrzését valósította meg a Magyar Nemzeti Szövetség „helyzetbe hozásával”, majd az MNSZ-t is az augusztusban létrehozott Társadalmi Egyesületek Szövetségének Központja alá sorolta. Ennek felügyeletét a „realista” külpolitikai célokkal azonosuló Teleki Pálra bízta. Az egyes szomszéd államokban kifejtendő munkát olyan fedőszervezetek koordinálták, amelyeket ez az iroda ellenőrzött. Bethlen tehát központi irányító- és kifizetőhelyet létesített, mely révén a miniszterelnökségtől tette függővé az irredenta és propagandaszervezetek működését. Ezzel nagyot lépett a korábban párhuzamosságokkal terhelt magyar külpolitika egységesítése felé.⁴⁰

A hatalmi koncentráció megvalósításával egy időben Bethlen felhasználni is törekedett a radikálisokat. Erre a Nyugat-Magyarország sorsáról folyó vita végkifejlete körül nyílt lehetősége. A miniszterelnök biztosította a Prónay Pál szervezte magyar irreguláris csapatok számára a forrásokat, majd létezésüket nemzetközi nyomásgyakorlásra használta fel. Az 1921 októberében tartott velencei konferencián azzal érvelt Ausztria és az olasz külügyminiszter, Pietro Tomasi Della Torretta előtt, hogy koncessziók fejében elérhető lesz az irreguláris egységek lefegyverzése, ám ha üres kézzel távozik Nyugat-Magyarország ügyében, a hazai társadalmi felháborodás nem fogja lehetővé tenni, hogy maga pacifikálja a térséget. A győztes hatalmakat képviselő olasz diplomácia engedett, s Bethlen első külpolitikai (rész)sikerével térhetett vissza Budapestre. Az epizód utójátéka, az elhúzódozó lefegyverzés és a második, immár nem támogatott behatolási kísérlet Ausztriába (1922-ben) ugyanakkor azt is megmutatta, hogy a radikális csoportok nehezen kezelhetők.⁴¹

Miért járt Bethlen sikerrel, hogyan vált az első magyar külpolitikussá, aki az utolsó utáni pillanatban kismértékű, de valódi korrekciót ért el a békeszerződés területi előírásainak ügyében? A válasz: a magyar miniszterelnök elődeinél kevesebbet kért, és hitelesebben fenyegetett. Nem egész Nyugat-Magyarországot követelte, csak egy a szimbolikusanál valamivel jelentősebb korrekciót. És nem Csehszlovákia ellen vetett be diverzánsokat, hanem Ausztria ellen, amely valóban gyenge állam volt, s melynek sorsa az európai s a dunai rendezés jövőjét nagyban befolyásolta. Gyengeségére, nem erejére hivatkozott; segítséget kért, és nem a magyar hatalmi potenciál megnövelésének szükségességével érvelt. Amikor erőfeszítései elakadni látszottak, még a csehszlovák közvetítést is hajlandónak mutatkozott elfogadni.⁴² A hatalmi koncentráción, az összehangolt cselekvésen és rugalmasságon alapuló bethleni politika jól vizsgázott, s a magyar kormány tíz nappal később abból is profitált, hogy – részben újfent a szélsőjobboldalt felhasználva – megakadályozta Károly király második visszatérési kísérletének sikerét.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy az 1919 utáni években a magyar külpolitikai cselekvés lehetőségei nagyon korlátozottak voltak. Ezzel elvben a politikai elit is tisztában volt, de a katonai és szélsőjobboldali körök különböző radikális megoldásokkal, a reálpolitikusok és hivatalos diplomaták pedig szívós tárgyalásokkal, akár szalmaszálakba is kapaszkodva a mozgásteret következetesen tágítani igyekeztek. Ez a magyar külpolitika megkettőződését eredményezte, ám sem egyik, sem másik dimenzió nem vezetett sikerre. Sőt a kalandorok és terveik inkább aláásták a hivatalos diplomácia hitelét – bár az is igaz, hogy összeesküvők és komoly politikusok között a határ nem volt mindig meghúzható. A kudarc mélyebb, strukturális oka abban volt keresendő, hogy a nagyhatalmak és az utódállamok a számukra kis költséget jelentő kérdésekben engedtek volna szívesen: a gazdasági együttműködés megkönnyítésében, valamint tőkekihelyezésben gondolkodtak. A világháború és az államépítő háborúk nyomán kialakult bizalomhiányos környezetben Magyarország megerősítése hosszú távú kockázatvállalásnak tűnt. Az utódállamok ezért a komoly engedményektől elzárkóztak, a vezető nagyhatalmak pedig szövetségeseiket nem kívánták feláldozni a kétes hasznosságú magyar szimpátia megszerzése érdekében. Ebből a körből nem mutatkozott valódi kitörési lehetőség.

Bethlen István konszolidációs erőfeszítései – Teleki kezdeményezései nyomán – már 1921 végére megmutatták eredményeiket. A kétvágányos külpolitika ügyes kezelése és a célkitűzések mérséklése együttesen kisebb sikert eredményezett. Ezt követően azonban Bethlen sem tudta a fellazító politikát folytatni. Németország elzárkózott a komolyabb együttműködéstől,⁴³ s az ottani mérsékeltebb revizionista körök Budapestről szemlélve paradox módon éppen az ideológiai főellenséggel, Szovjet-Oroszországgal mérlegelték az együttműködés esélyét, míg célkeresztjükbe a magyar külpolitika számára fontos Lengyelország került.

Ezért Bethlen külpolitikájának ezt a dimenzióját – józanságról téve tanúbizonyságot – nem építette tovább. Markánsabbá tette viszont együttműködésen alapuló politikáját. Ennek újabb eredménye volt, hogy a kialakult európai rendet deklaratívén elfogadva ellehetetlenítette a kisantant ellenállását, és így elérte, hogy 1922. szeptember 15-én a Nemzetek Szövetsége tagjai közé fogadta Magyarországot. Ez formailag egyenjogúsította az országot más államokkal, és megteremtette a kisebbségi kérdés tematizálásának lehetőségét, valamint utakat nyitott égetően szükséges nemzetközi kölcsönök könnyebb biztosítása felé.

Az erőviszonyok 1923-ra tisztázódtak végleg. A rövid életű Cuno-kabinet bukása után Németország a Gustav Stresemann külügyminiszterségét (1923–1929) meghatározó együttműködési politika mellett kötelezte el magát. Nemcsak a bajor szélsőjobboldal bukott meg, de a Hans von Seeckt vezérkari főnök körüli szovjetbarát revizionista körök is háttérbe szorultak.⁴⁴ A német, osztrák és magyar volt tiszti csoportok akciói egyre zavarosabbakká és kockázatosabbá váltak. Bethlen, aki már 1921-ben, miniszterelnöksége kezdetén kijelentette, hogy nem hisz a Németország nélkül elérhető revízióban, önmagához következetes módon igazodott a vele továbbra is távolságtartó Gustav Stresemann külügyminiszter (s ekkor rövid ideig kancellár) programjához.⁴⁵ A mérsékelt reálpolitikai álláspont győzelmeskedett, s a kétvágányos külpolitika végét is jelezve a fajvédő csoport 1923 nyarán elhagyta a kormányzó Egységes Pártot. Egészen addig, amíg Bethlen Magyarország helyzetét nem érezte oly mértékben szilárdnak, a nemzetközi rendet pedig kielégítően nyugodtnak ahhoz, hogy a revízió kérdéséről a nagyhatalmakkal komolyabb tárgyalások kezdődhesse- nek, kitartott a kiváráó politika és a kapcsolatépítés mellett. Ez a Horthy-korszak külpolitikájának első, útkereső szakaszának a lezárulását és egyben a revíziós törekvések átmeneti feladását jelentette.

■ JEGYZETEK

1. A jegyzékeket közli Zeidler Miklós (szerk.): *Trianon*. Osiris, Bp., 2008.² 72–74.
2. Romsics Ignác: *Olaszország és a román–magyar megegyezés tervei*. In: *Úő: Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*. Osiris, Bp., 1996. 132–167.
3. *Documents on British Foreign Policy, 1919–1939*. First Series: 1919–1925. Volume I. Secret proceedings of the Supreme Council of the Paris Peace Conference. (Ed: E. L. Woodward – Rohan Butler) His Majesty's Stationery Office, London, 1947. (A továbbiakban DBFP I/1.) 881–890; Boros Imre: *Magyar–csehszlovák kapcsolatok 1918–1921-ben*. Akadémiai, Bp., 1970. 128–134; Tokody Gyula (szerk.): *A budapesti német főkonzultátus jelenti. Az 1918–19-es forradalmak és az ellenforradalom német diplomáciai iratok tükrében*. Kossuth, Bp., 1989. 173–177; Romsics: *Olaszország és a román–magyar megegyezés tervei*. i. m. 155.
4. DBFP I/1. Téli gramme adressé au Conseil Suprême Interallié. (Budapest, 1919. aug. 24.) 522–523.
5. Horthy Miklós: *Emlékirat a külpolitikai helyzetről és annak behatásáról a magyar nemzeti hadsereg feladataira (Siófok, 1919. október 28.)*. Közli Zeidler: *Trianon...* i. m. 548–557.
6. Boros Imre: i. m. 101; A horvát–magyar megbeszélésekhez lásd Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár K 64, Külügyminisztérium levéltára, Politikai Osztály rezervált iratai. (A továbbiakban K64), 2. cs. 41. t. 1919/16 res. Eckhardt Tibor külügyi

- kiküldött feljegyzése, d.n. 2-3. f., valamint K 64 2. cs. 41. t. 1919/1 res. Jelentés a délszláv akció jelenlegi állásáról, 1919. szept. 24. 2–3. f.
7. Hornyák Árpád: *Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok, 1918–1927*. Forum, Újvidék, 2004. 76–77.
8. Boros Imre: i. m. 130–131.
9. Apponyi Albert Károlyi Mihálynak, 1918. december 29. Közli Litván György (szerk.): *Károlyi Mihály levelezése*. I. kötet. 1905–1920. Akadémiai, Bp., 1978. 355–357; Lojkó Miklós: *Conservative Realignment in British Policy on Central Europe and the Balkans in the Early Interwar Years*. In: Borhi László (szerk.): *Európa, nemzet, külpolitika*. Tanulmányok Ádám Magda 85. születésnapjára. Aura, Bp., 2010. 161–162.
10. Bryce Magyarországhoz fűződő viszonyának alakulásához lásd Frank Tibor: *Angolok és magyarok*. In: *Uő: Britannia vonzásában*. Angol–amerikai történelmi tanulmányok. Gondolat, Bp., 2018. I. 79–80.
11. Boros Imre: i. m. 158–159.
12. Ádám Magda: *Nagyhatalmak szorításában*. Az Osztrák–Magyar Monarchia utóállamai a két világháború között. Aura, Bp., 2014. 88–89.
13. Lojkó Miklós: i. m. 163–165.
14. *A Hansard – Official Report on Parliamentary Debates*. (<https://hansard.parliament.uk/>) rekordjai alapján végzett áttekintés.
15. Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, K 58 Külügyminisztérium levéltára, A miniszter kabinetje (A továbbiakban K58) 47. doboz (korábban: 38. cs.) 1921/266. res. Teleki Pál jelentése párisi útjáról Bánffy Miklós külügyminiszternek. 1921. június 12. 1240–1243. f.
16. K64 2. cs. 41. t. 1920/sz.n. (Párizs, 344/1920 számjeltávirat) Praznovszky Iván Kánya Kálmánhoz, 1920. aug. 19. 13. f. Vö. Andrassy Gyuláné Zichy Eleonóra: *Napló 1917–1922*. Szépművés, Bp., 2018. aug. 9. 262–264.
17. Karsai Elek: *Számjeltávirat valamennyi királyi követségnek*. Táncsics, Bp., 1969. 22.
18. Zeidler Miklós: *Egy elfelejtett diplomata*. In: *Uő. (s.a.r.): A Monarchiától Trianonig egy magyar diplomata szemével*. Praznovszky Iván emlékezései. Olvasósarok, Bp., 2012. 62–68.
19. *Documents D'Archives Français Sur l'Histoire Du Bassin Des Carpates 1918-1932*. 3. kötet: Juillet 1920 - Decembre 1921. (Szerk. Ádám Magda) Akadémiai, Bp., 1997. (A továbbiakban DAFHBC III. 6, 23, 59. és 66. sz. irat.)
20. DAFHBC III. 23. sz. Millerand külügyminiszter a külképviseleteknek, 1920. júl. 27., 59. sz. Millerand külügyminiszter Mauclerc-nek, a jóvátételi bizottság francia delegációvezetőjének, 1920. aug. 21.
21. DAFHBC III. 71. sz. Couget prágai követ Millerand külügyminiszternek, 1920. aug. 28.
22. K64 1.cs. 7. t. 1920/sz. n. Accord secret entre la Hongrie et la Pologne. 437-440. f.
23. DAFHBC III. 34. sz. Fouchet megbízott Millerand külügyminiszternek, 1920. aug. 4., K64 2. cs. 41. t. 1920/sz.n. (Párizs, 344/1920 számjeltávirat.) Praznovszky Iván Kánya Kálmánhoz, 1920. aug. 19. 13. f.
24. DAFHBC III. 44. sz. Fouchet megbízott Millerand külügyminiszternek, 1920. aug. 10. Vö. Somogyi Erika: *Magyarország részvételi kísérlete az 1920-as lengyel–szovjet-orosz háborúban*. Történelmi Szemle 1986. 2. sz. 313–324.
25. K64 1. cs. 17. t. 1920/sz. n. A magyar–lengyel kapcsolatok összefoglalása 1920-tól [1928]. 190–214. f.
26. John Wheeler-Bennett: *The Nemesis of Power: German Army in Politics, 1918-1945*. Palgrave Macmillan, London–New York, 2005. 141–142.
27. Prónay Pál: *A határban a Halál kaszál...* Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből. (Szerk. Pamlényi Ervin – Szabó Ágnes) Kossuth, Bp., 1963. 204–208.
28. K58 47. d. (38. cs.) 1920/383res. Gr. Woraciczky Olivér jelentése müncheni kiküldetéséről, 1920 aug. 3. 262–274. f.

29. Boros Imre: i. m. 232–233; Angyal Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés*. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938. Fórum, Galánta – Dunaszerdahely, 2002. 44–52.
30. Ádám Magda: *A kisantant (1920–1938)*. Kossuth, Bp., 1981. 25–60.
31. Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Kalligram, Pozsony, 2001. 52–53.
32. Lásd Pritz Pál: *Bevezetés*. In: Hory András: *Bukaresttől Varsóig*. (Szerk. Pritz Pál) Gondolat, Bp., 1987. 25–30. és Gratz Gusztáv: *Magyarország a két háború között*. (Szerk. Paál Vince) Osiris, Bp., 2001. 7–8. és 212–213.
33. Ablonczy Balázs: *Téleki Pál*. Osiris, Bp., 2003. 182–183; Paál Vince: *A politika és a publicisztika vonzásában*. Gratz Gusztáv pályafutása. Wolters Kluwer, Bp., 2018. 223–227.
34. Prónay Pál: i. m. 209.
35. DAFHBC III 264. sz. Fouchet küldött Briand külügyminiszternek, 1921. jún. 27.
36. IV. Károly levele Horthy Miklóshoz visszatérésének előkészítése ügyében, 1920. május. Közli: *Horthy Miklós titkos iratai*. (Szerk. Szinai Miklós – Szűcs László) Bp., 1972.⁴ 22–26.
37. Ormos Mária: „*Soha amíg élek!*” Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pannónia, Pécs, 1990. 29–50, 134–146; Ádám Magda: *A kisantant és Európa 1920–1929*. Akadémiai, Bp., 1989. 37–42, 95. és 107.
38. Romsics Ignác: *Bethlen István külpolitikája 1921–1931*. Századok 1990. 5–6. sz. 577–578; Marchut Réka: *A magyar–román viszony és a német külügyminisztérium az 1920-as években*. Századok 2019. 4. sz. 73; Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár K27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (A továbbiakban K27), 1921. aug. 1. 14–15. f. Közli: Adatbázisok Online: Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1867–1944. <https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944/>
39. Bethlen István gróf levele Bartha Richárdhoz, 1922. augusztus 11. Közli *Bethlen István titkos iratai*. (Szerk. Szinai Miklós – Szűcs László) Kossuth, Bp., 1972. 116–117.
40. Romsics Ignác: *Bethlen István külpolitikája...* 580; Bárdi Nándor: *Otthon és Haza*. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről. University of Jyväskylä, Jyväskylä, 2013. 310–316; Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat...* i. m. 104–109.
41. Soós Katalin: *Burgenland az európai politikában*. Akadémiai, Bp., 1971. 161–176; Pritz Pál: *A fajvédők külpolitikai nézetei (1818–1936)*. Századok 1990. 5–6. sz. 651.
42. Soós Katalin: i. m. 154–155.
43. Romsics Ignác: *Magyarország helye a német Délkelet-Európa-politikában, 1919–1944*. In: *Uő: Helyünk és sorsunk*. 180–183.
44. Romsics Ignác: *Bethlen István külpolitikája...* 588; Francis L Carsten: *The Reichswehr and Politics, 1918–1933*. University of California Press, Berkeley, CA, 1973. 163–168.
45. K27 1921. aug. 1. 14–15. f., Közli Adatbázisok Online: Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1867–1944.